

СИНЕРГІЯ ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ У 5-6 КЛАСАХ НУШ

Завдання вдосконалення системи літературної освіти в умовах Нової української школи потребують комплексного вирішення. Одним із них є вдосконалення умінь учнів адаптаційного циклу базової середньої школи сприймати й інтерпретувати художні твори.

Пошуком оптимальних підходів до вивчення тексту художніх творів на різних ступенях літературної освіти займаються сучасні вчені-літературознавці, фахівці у галузі методики літератури, учителі-словесники. Дослідження у цій царині відображені в наукових працях Н. Гоголь, С. Ковпик, Л. Неживої, А. Фасолі, Т. Яценко та ін. Літературознавці розмежовують поняття «аналіз» та «інтерпретація» художнього твору. Зокрема, С. Ковпик зазначає, що «процес пізнання твору літератури здійснюється через його системний, комплексний аналіз (вивчення) та вмотивовану, а головне — цілеспрямовану інтерпретацію (тлумачення)» (Ковпик, 2020, 5). Ця вчена акцентує на спорідненості, але не тотожності цих процесів. Спільність полягає у дослідженні одного й того ж об'єкта — тексту твору художньої літератури. Проте метою аналізу художнього твору є процес наукового пізнання та розщеплення твору, з обов'язковою оцінкою, а метою інтерпретації — тлумачення змісту для кращого розуміння реципієнтом-адресатом. «Ці процеси різняться й за пріоритетністю та обсягом пізнання: аналіз передує інтерпретації; інтерпретація твору неможлива без його аналізу, але пізнання твору не обмежується його інтерпретацією» (Ковпик, 2020, 6).

Коли мова йде про вивчення художнього твору досвідченим дослідником, який уміло оперує літературознавчою термінологією, то справді він може розглянути окремі компоненти його змісту і форми для того, щоб зрозуміти закладений автором сенс. Але учні 5-6 класів ще не мають такого досвіду, їхні навички літературознавчого аналізу перебувають у стані формування. Відповідно, процес усвідомлення (вивчення) художнього твору здійснюється ними в процесі читання (сприйняття) й інтерпретації (тлумачення). У цьому віці реципієнти ще потребують орієнтирів та допомоги вчителя для повноцінного осягнення художнього твору. Орієнтирами в процесі вивчення художніх творів є навчальні завдання, методичний апарат та інформаційні тексти сучасних підручників літератури.

Зі зміною освітньої парадигми, пов'язаної із впровадженням концепції Нової української школи, змінюються функції й призначення підручників літератури, а також принципи їх структурування. А. Фасоля системотворчими принципами під час конструювання й створення підручника називає вивчення літератури як мистецтва слова та читацькоцентричного підходу до навчання (Фасоля, 2017, 233). Вони відображають комплексний характер процесу

вивчення художнього твору учнями, необхідність поєднання різних підходів до нього, їх синергії з метою формування предметної читацької і ключових компетентностей, їх закономірного розвитку. Синергія підходів є досить популярною в сучасній освітній системі, зокрема і в методиці навчання української літератури. Зокрема, розглядаючи методику вивчення літературних напрямів у старших класах, Л. Нежива зазначає: «з позицій синергетичного підходу навчання літературних напрямів здійснюватиметься за принципом синергетичної множинності способів освоєння світу. У зв'язку з цим усе частіше на уроках української літератури впроваджується міжмистецька взаємодія, філософська думка, знання з історії, соціології, естетики, що зумовлює введення у літературну освіту метапредметного змісту, встановлення зв'язків з різними науковими й мистецькими галузями, чим забезпечується цілісність освітньої стратегії» (Нежива, 2014, 5).

Підходи до вивчення художніх творів відображені в модельних навчальних програмах та підручниках літератури для 5-6 класів НУШ. Можливості вибору закладами середньої освіти моделі навчання мовно-літературної галузі спонукали науковців та вчителів до створення курсів, складовою частиною яких є українська й зарубіжна література. Традиційний варіант їх вивчення як окремих предметів залишається найбільш поширеним. У модельній навчальній програмі з української літератури за редакцією Т. Яценко зазначено: «Структурними компонентами читацької компетентності є культурний, літературознавчий, інтерпретаційний, аксіологічний, творчо-мовленнєвий» (Яценко, 2021а, 2). Ці компоненти впливають на вибір підходів до вивчення художнього твору. Основні з них – дидактичний, літературознавчий та загальнокультурний.

Педагогічний підхід у вивченні молодшими підлітками художніх творів найбільш мінливий, бо залежить від різних чинників, серед яких – суспільні потреби, педагогічні настанови й цінності, закладені автором у літературному творі, орієнтованому на сприйняття учнів-читачів. Особливістю навчання мовно-літературної галузі, закладеною в Державному стандарті базової середньої освіти є трансформація поняття «художній твір» у шкільному навчанні літератури у «художній текст», як різновид тексту загалом, і тому основним методом аналізу художніх творів став текстуальний. Водночас процес вивчення художнього твору школярами спрямований на його осягнення як цілісного явища у єдності його формально-змістових компонентів і з урахуванням різних видів контексту – мистецького, історичного, біографічного тощо.

Літературознавчий підхід. У сучасному українському літературознавстві активізуються дослідження феномену літератури для дітей та юнацтва. Переважає застосування до аналізу цього процесу методології рецептивної естетики, тоді як у процесах аналітико-синтетичної роботи з текстом художнього твору та його інтерпретації літературознавці більш схильні застосовувати текстуальний аналіз. Практично у всіх літературознавчих дослідженнях процесу вивчення учнями художніх творів акцентовано на тих рисах, що відрізняють його від сприйняття дорослої особистості. Осягнення художньої літератури молодшими підлітками відбувається поступово, спочатку на пізнавальному рівні, потім на емоційному, і вже тільки з набуттям читацького досвіду – на

естетичному й творчому. Більшість дослідників вважають, що художні твори, які входять у коло підліткового читання, мають подвійну адресованість – читача-дитину й читача-дорослого. Своєрідність, неоднаковість сприйняття одного й того художнього твору різними реципієнтами зумовлена їхнім суб'єктивним досвідом.

Культурологічний підхід сприяє процесу інтеграції усіх інших аспектів у єдиному просторі творчості, національних і культурних здобутків. Художні твори будь-якої історичної епохи є надбанням культури суспільства, в межах якого вони були створені. Усвідомлення цього реципієнтами художньої літератури приходить з набуттям життєвого досвіду. У підлітковому віці в процесі вивчення художніх творів учні мають отримувати уявлення про них через міжпредметні зв'язки з історією, образотворчим мистецтвом, музикою та іншими явищами культури. Культурологічний підхід відкриває можливості осягнення підлітками художньої літератури як вияву загальнолюдської творчості, національного й етнічного надбань, ідіостилю культурного бачення автора, ідентифікації себе із певною культурною й соціальною спільнотою, громадянським суспільством країни, топосу. Культурологічний підхід найбільш гнучкий у застосуванні до сприйняття підлітками художніх творів сучасної літератури, бо дозволяє звертатися до історичних подій, актуалізувати їх, розглядати крізь призму функціонування в сучасному культурному просторі.

Інша модель навчання мовно-літературної галузі в 5-6 класах НУШ, інтегрований курс літератур (української та зарубіжної), розширює можливості загальнокультурного підходу, оскільки «Інтегрований літературний курс складається з окремих модулів, зміст яких орієнтований на формування в учнів-читачів розуміння художньої літератури як явища мистецтва, усвідомлення самодостатності української художньої літератури як невід'ємного складника світової художньої культури та осмислення самотності кожної національної літератури» (Яценко, 2021б, 264).

Наразі триває впровадження нової концепції літературної освіти в 5-6 класах, в основі якої – синергія дидактичного, літературознавчого та культурологічного підходів до вивчення художнього твору в школі. Вона дасть можливість застосування нового синергетичного феномену розуміння інтенцій літературних творів, який виражається у спрямованості на комплексне формування ключових і предметної літературознавчої компетентностей школярів у процесі здобуття ними базової середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гоголь, Н. В. (2019). Шляхи реалізації культурологічного підходу засобами шкільного підручника української літератури для 5 класу. *Педагогічні науки: зб. наук. пр.*, 86, 97-102.
2. Ковпик, С. І. (2020). Аналіз тексту художнього твору літератури як базис філологічної освіти: навчально-методичний посібник. Кривий Ріг: КДПУ.
3. Нежива, Л. Л. (2014). Методична модель вивчення літературних напрямів крізь призму синергетики та педагогічних стратегій евристики. *Науковий вісник Донбасу*. 2. URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN26/12.pdf>

4. Фасоля, А. М. (2017). Концептуальні засади створення підручника української літератури з урахуванням положень діяльнісного, особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів. *Проблеми сучасного підручника*. 18. 231–242.

5. Яценко, Т. О. та ін. (2021a) Українська література. 5–6 класи: модельна навчальна програма. Київ: Педагогічна думка. URL: <https://osvita.ua/school/program/model-prog-nush/83182/>

6. Яценко, Т. О. (2021б). Інтеграція в системі сучасної шкільної літературної освіти. *Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи*: збірник тез III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи», Київ, 29 березня 2021 р. (наукове електронне видання). Київ : Педагогічна думка. 263-267.